

ישיבת הכתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת חיי שרה תשע"ו

יצחק - הקדוש שבאבות

האבות. למרות שכל מה שהזכרנו מותר ע"פ ההלכה, אבל ליצחק אבינו זה לא מתאים. לא כל מה שמתאים לכל יהודי מתאים למי שהוא יותר קדוש.

הרי בתורה עצמה יש חילוקים. יש דברים שמותרים לכל יהודי, אבל לכהן הם אסורים. לשאת גרושה - לפעמים זו אפילו מצוה, היא מסכנה, ומצוה גדולה לשקם אותה, אבל לכהן אסור לקחת גרושה. להטמא למתים - אסור לכהן, הוא לא יכול להתנדב לחברא קדישא, וישראל כן יכול לעבוד בחברא קדישא, ומצוה שיעבוד בחברא קדישא. לכהן זה אסור. כהן גדול עוד יותר קדוש, וגם אלמנה אסור לו לשאת. מה שלכהן הדיוט מותר, לכהן גדול אסור. להטמא לקרובים - לכהן הדיוט מותר, לכהן גדול אסור (ויקרא כא, יא). בגלל שהוא קדוש יותר, יש לו גם יותר איסורים. יש בתורה דברים שלגזיר אסורים, ולכל יהודי אחר מותר. לפי דרגת הקדושה של האדם, כך האיסורים שלו.

כך גם בקדושת ארץ הקודש. יש הרבה דברים שבחור"ל מותר לעשות, ובארץ הקודש אסור לעשות. ויש כאלה שמותר לעשותם בארץ הקודש, אך לא בעיר המקדש. לפי הקדושה כך האיסורים. קדושה משמעותה פרישה והתרחקות מאיסורים. "וַיִּבְרַךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ" (בראשית ב, ג) - ברכו במן וקדשו במן. ברכו במן שירד כפלים בערב שבת, וקדשו במן שלא ירד בשבת כלל (רש"י שם). הרי, שברכה היא ענין של ריבוי, של שפע, והקדושה היא להפך, היא ענין של צמצום, של מניעה. לכן "וַיִּבְרַךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי" מתבטא בזה שירדה בערב שבת כמות כפולה, ואילו "וַיִּקְדַּשׁ אֹתוֹ" מתבטא בזה שלא ירד מן בשבת כלל. הרי, שכמה שדבר יותר קדוש, כך הוא יותר מופרש מכל מיני דברים. לכן יצחק אבינו מופרש יותר מאברהם ויעקב. כמוכין, לא נסיק מכך ששאר האבות לא היו קדושים, ח"ו. אברהם אבינו נקרא "הַאֲדָם הַגָּדוֹל בְּעֵינֵי הָעָם" (יהושע יד, טו. ועי' רש"י שם ד"ה והארץ), ויעקב אבינו נקרא "בַּחֲרֵי שְׂבָאוֹת" (ב"ר עו, א), וצורתו חקוקה בכסא הכבוד (עי' חולין צא, ב ורש"י שם ד"ה בדיוקנו של מעלה. ועי' במדב"ר ד, א). לכל אחד מהאבות יש יחוד משלו. אבל יחודו של יצחק הוא בדברים שהזכרנו, ואולי בעוד דברים שלא הזכרנו. יש תורה שווה לכל ישראל שמחייבת כל יהודי, ויש תורה לקדושים שצריכים יותר להתנהג בפרישות ובחסידות מאשר אנשים אחרים.

"ובו תדבק"

המסילת ישרים מדבר על מידת הפרישות, ומסביר: מה זו פרישות? - להתרחק מכל חשש איסור. להתרחק משבעים שערי היתר, שמא יכשל בשער אחד של איסור. אבל בדברים שאין בהם חשש איסור, אז להפך, אין ענין לפרוש מהם

בהמות טמאות - לא אצל יצחק אבינו

"וְלִבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת" (בראשית כה, ו). אלו מתנות נתן להם? - אומרת הגמרא, ורש"י גם מביא את זה, "שם טומאה מסר להם" (סנה' צא, א). ודיברו על זה, מה זה "שם טומאה" שאברהם אבינו מסר להם (עי' רש"י סנה' שם, ומהר"ל ב"גור אריה" בראשית שם, ועוד). וע"פ הפשט חשבתי לומר כך: לאברהם אבינו מצינו שהיו גמלים וחמורים (עי' בראשית יב טז, ושם כד לה). ליעקב אבינו גם מצינו שהיו גמלים וחמורים (עי' שם ל, מג). ואולם, אצל יצחק אבינו לא מצינו גמלים וחמורים. כתוב אצלו "וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמְקַנְה בְּקָר" (שם כו, יד), אך גמלים וחמורים לא מצינו שכתוב אצלו.

אפשר אפוא לפרש, שאלו הם המתנות שמסר אברהם אבינו לבני הפילגשים - גמלים וחמורים. את כל הגמלים והחמורים שהיו לאברהם, מסר אברהם לבני הפילגשים, וכן את שאר הבהמות הטמאות שהיו לו (אם היו לו). למה? כדי שיצחק יירש רק בהמות טהורות. כי יצחק הוא קדוש קדשים, עולה תמימה שנעקדה על גב המזבח, ולכן לא מתאים אפילו שיהיו ברשותו בהמות טמאות. לכן מסר אברהם את ה"מתנות" האלו לבני הפילגשים. [לפי פירוש זה, אמנם לא מסר להם "שם" טומאה, אך מסר להם "מין" טמא. דומה קצת לפירוש חז"ל].

יצחק - דרגת קדושה מיוחדת

גם בדברים נוספים מוצאים שיצחק נתקדש יותר משאר האבות. אברהם אבינו הולך למצרים בזמן הרעב (שם יב, ט), וכן יעקב אבינו יורד למצרים עם כל משפחתו בגלל הרעב שהיה בארץ כנען, והקב"ה לא עוצר בעדם. אבל ליצחק אבינו שגם רוצה לרדת למצרים בשעה שהיה רעב בארץ כנען, אומר הקב"ה: "אַל תֵּרַד מִצְרָיִם... גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאַבְרָכְךָ" (שם כו, ב-ג). "שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו הקב"ה: אל תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך" (רש"י שם). יצחק הוא קדוש קדשים, לא מתאים לו לצאת לחוץ לארץ, אפילו אם יש לזה היתר¹. נחלקו הרי בזה, אם אברהם ירד בהיתר למצרים, או שלא בהיתר². אבל יעקב בודאי הלך בהיתר, שהרי הלך למצרים בציווי המקום (שם מז, ג-ד), "אנוס על פי הדיבור" (הגדה של פסח). אבל בכל זאת, יצחק אבינו לא הלך למצרים. כי הוא קדוש קדשים, וחור"ל לא מתאים לו.

ועוד דבר: לאברהם אבינו יש אשה נוספת, חוץ משרה. גם ליעקב אבינו יש יותר מאשה אחת. מה שאין כן יצחק אבינו, לו יש רק אשה אחת. לא לוקח אשה נוספת. כי הוא קדוש קדשים. בכל הדברים האלה הוא יותר מקודש משאר

העקדה היא נקודת השיא של אברהם אבינו. זו אצל הקדושה העליונה. אצל יעקב אבינו אולי הנקודה העליונה שלו היא כשהוא נפגש עם יוסף אחרי עשרים ושנים, והוא קורא את שמע ברגע שפוגש את יוסף (ע"י רש"י בראשית מו, כט). המסירה של כל כוחות הנפש לקב"ה, כל השמחה הגדולה בכך שחשבתי ש"חיה רצה אַכְלָתְהוּ", והנה הוא ב"ה חי וצדיק, מקיים מצוות ומושל בכל ארץ מצרים, יש לו אשה ובנים ב"ה, יש את כל הסבות הטבעיות לשמוח ביוסף - הכל יעקב משעבד לקב"ה, ברגע הזה הוא קורא ק"ש להמליך את הקב"ה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו. זו גדולתו של יעקב אבינו. כמובן, במשך כל חייהם האבות הם קדושים, לא רק ברגעים המיוחדים שהזכרנו, אבל הרגעים האלה הם שיא בעבודת ה' של האבות. יצחק אבינו, השיא שלו היה כשנעקד על גבי המזבח, ואז הוא מגיע לקדושה העליונה שלו.

מדוע איננו משיגים את התורה מעצמנו, כמו אברהם אבינו?

כפי שהזכרנו, כל חייהם היו האבות קדושים. לא רק ברגעי השיא המיוחדים שלהם. חז"ל אמרו, "מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר: **עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרָהָם בְּקֶלְי, וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרְתִּי, מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי**" (קדושין פב, א). וכך גם יצחק אבינו ויעקב אבינו, קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה⁶ (תרכ"א פ"ו ד"ה ברוך המקום; וע"י תוס' ב"מ ע, ב סוף ד"ה תשיך).

מניין ידע אברהם את התורה קודם שניתנה? אמרו חז"ל: "נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים, והיו נובעות תורה" (ב"ר צה, ג). כמו שאנו מבינים שלא טוב לגזול ולרצוח, כך מבין אברהם שלא טוב לאכול בשר בחלב וללבוש שעטנז. אנחנו, גם אחרי שנצטוונו, איננו מבינים ואיננו משיגים למה זה לא טוב. אבל אברהם יודע ומרגיש מתוך עצמו שזה לא טוב. הוא אוכל מצות בפסח (ע"י תרגום יונתן בראשית יד, יג), למרות שעוד לא יצאנו ממצרים ועוד לא היתה מכת בכורות. ולא רק אברהם אבינו, גם לוט תלמידו, שלא הוא ולא בניו עתידים לצאת ממצרים, גם הוא אוכל מצות בפסח, כי כך חינוכו אותו בבית אברהם (ע"י בראשית יט, ג ורש"י שם). הרי שישנה עוד סיבה, חוץ מהסיבה המפורשת בתורה, לאכול מצות בליל חמישה עשר בניסן, גם בלי יציאת מצרים ובליל פרעה, ואברהם אבינו יודע אותה ומרגיש אותה⁷, כי כליותיו לימדוהו חכמה, וכך גם שאר האבות ממשיכים בדרך של אברהם אבינו, ומקיימים את כל התורה עד שלא ניתנה.

למה אצלנו זה לא קורה? מדוע אנחנו איננו משיגים את התורה מעצמנו? הרי גם אנו נבראנו בצלם אלקים! התשובה לכך נמצאת בדברי שלמה המלך, שאמר: **"אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יֶשֶׁר, וְהִמָּה בְקִשׁוֹ חֲשֹׁבֹנוֹת רַבִּים"** (קהלת ז, כט). כלומר, האדם הראשון נברא כשהוא ישר, אבל מיד לאחר שנברא הוא ביקש "חֲשֹׁבֹנוֹת רַבִּים"⁸, ולכן חטא במה שחטא ואיבד את ישרותו⁹ (ע"י רש"י שם). האבות הקדושים עבדו על הנקודה הזו, והצליחו בעבודתם לחזור למדרגת הישרות של אדם הראשון. על ישרות זו שמרו כל ימי חייהם, ולכן הם נקראו "ישרים"¹⁰ (ע"ז כה, א). מכת ישרות זו, השיגו

לגמרי, שהרי חז"ל אמרו: וכי לא דיך במה שאסרה לך התורה, שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים?! (יר' נדרים פ"ט ה"א) לא לאסור סתם דברים. רק במקום שיש חשש איסור, שם הפרישות והקדושה מחייבת את ההתרחקות.

הפרישות מביאה לידי קירבת ה' ודבקות בה'. השאיפה להיות דבוק בקב"ה, הרי היא מצות עשה על כל יהודי - **"וּבֹו תִדְבֹק"** (דברים י, כ; מנאה הרמב"ם ב"מ"צ מ"ע ו', והחינוך במצוה תל"ד). חז"ל כבר שאלו על כך, וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה?! והרי נאמר: **"כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אֲכֹלָה"**! (דברים ד, כד) "אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו - מעלה עליו הכתוב כאילו מִדְבֹק בשכינה" (כתובות קיא, ב). כלומר: הדרך לידבק בה' ית' היא ע"י התדבקות בחכמים: "להשתדל שישא בת תלמיד חכם, וישא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר להן בכל מיני חיבור" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"ב).

אבל נראה, שדברי הגמרא הם רק דרגה מסוימת של דבקות בה', למי שאינו יכול להגיע לדבקות של ממש. אבל הדבקות האמיתית היא, שאדם יהיה דבוק במחשבתו בקב"ה בלא להסיח את דעתו ממנו כלל, כמו שהגדיר ה'מסילת ישרים' את מידת הקדושה: "מתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלקיות... ואפילו בשעת התעסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו, לא תזוז מחשבתו מדבקותה העליון" (מסילת ישרים פרק כ"ו)³. אדם שזוכה להגיע למדרגה זו - שהיא האחרונה במדרגות שמנה הרמח"ל ב'מסילת ישרים'⁴, ושייכת רק למי שכבר עבד על כל המדרגות הקודמות לה והשיגן - "אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות עניני קדושה ממש", עד ש"המאכל שהם אוכלים, הוא כקרבן שעולה על גבי האֲשִׁים", כי אינו אוכל להנאת עצמו, אלא לצורך עבודת ה'. ועל כן, הנותן אֶל לאדם כזה, הוא כמקריב קרבן על גבי המזבח, כמו שאמרו חז"ל: "הרוצה לנסך יין על גבי המזבח, ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין" (יומא עא, א).

הרמב"ם אומר, שרק ארבעה אנשים הגיעו לכך, שבכל מה שעשו, היו תמיד דבוקים בקב"ה, והם: משה רבינו, ושלוש האבות הקדושים (מורה נבוכים ח"ג פ"א). אבל למעשה זוהי מצות עשה לכל אחד ואחד מישראל, להשתדל להדבק בה' כפי מדרגתו. הנביאים ודאי הגיעו למדרגה גבוהה של דבקות בה', וכן שאר צדיקי ישראל, כל אחד לפי מדרגתו, הגיעו לדבקות בקב"ה, וגם אנו הרחוקים מאד מהדרגות הגבוהות של האבות הקדושים ומשה רבינו, איננו פטורים מלקיים מצות עשה זו כפי יכולתנו, להתקרב עד כמה שאפשר לדרגה הזאת.

האבות הקדושים - קדושים בכל חייהם

אברהם אבינו מתנסה בנסיון הגדול של העקדה, וזו היא נקודת השיא של אברהם אבינו. יש הטוענים שפטירת שרה שמופיעה בפרשתנו היא עוד שיא. שיא נוסף בנסיון העקדה, אחרי מה שהיה כבר בהר המוריה⁵. אך עכ"פ

יהיה כמו החפץ חיים. אם לא ישאף להיות כאברהם יצחק ויעקב, גם כמו החפץ חיים לא יהיה. אם שואפים לגדלות, יש סיכוי לקבל גדלות. אם לא שואפים לגדלות, לא מקבלים כלום.

ובאמת, השאיפה של "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב", היא לא השאיפה המירבית. חז"ל אומרים, "זה א-לי ואנהו" (שמות טו, ב) - "הי דומה לו [אנהו] - נוטריקון: אני-הוא"; מה הוא חנון ורחום, אף אתה יהיה חנון ורחום" (שבת קלג, ב). לא מספיק א"כ לשאוף להיות כמו אברהם יצחק ויעקב, יש לשאוף להיות כמו הקב"ה בכבודו ובעצמו! כמוכן, בפועל לא שייך להגיע לזה. גם אם ארצה מאד להיות "נוצר חסד לאלפים", הרי אינני חי אלפי שנים, וגם במידות האחרות איננו יכולים להיות ממש כמו הבורא. אבל לפי יכולתי דורשים ממני להדמות לקב"ה. אם הוא חנון ורחום, השתדל גם אתה להיות חנון ורחום. אם הוא ארך אפים ורב חסד, השתדל גם אתה להתנהג במידות אלה. אדם נולד עם שאיפה לקחת מהעולם כמה שיותר, והקב"ה הרי רוצה לתת לעולם כמה שיותר. ממילא, אם אדם רוצה להדבק בה', הוא צריך להגביר את כח הנתינה שבתוכו, וכך יתקרב לה'. ענין זה מסור לכל אדם לעשות לעצמו. כמוכן, קודם כל לקיים תרי"ג מצוות שכל יהודי חייב לקיים, אחרי זה יעשה סייגים וגדרות וחזוקים לעצמו להתקרב לה'.

כידוע, עיקר הקירבה שלנו לה' היא בלימוד התורה. איך לומדים תורה? תורה נקנית בארבעים ושמונה דברים (אבות פ"ו מ"ה), אבל הראשון שבהם הוא תלמוד. בלי לימוד רב, אי אפשר להשיג שום דבר. צריך להשתדל כמה שיותר ללמוד, להרבות בתורה, לחזור על מה שלמדו וללמוד דברים חדשים, ולהשתדל להיות "שומע ומוסיף" (שם מ"ו), לחדש קצת בעצמו, לא להיות רק מקבל, אלא להיות מחדש בעצמו, לומר סברה בעצמו. גם אם לא ידע תיכף לומר סברות של רבי עקיבא אייגר, בכל זאת ישתדל לבנות את עצמו לדעת לומר סברה בעצמו.

כמדומני הגר"א אמר, שכשרב מלמד לתלמידיו, שלא ילמד עד הסוף, אלא ישאיר את הדברים בלתי גמורים, כדי שהתלמיד מסברתו יוכל להוסיף את מה שהרבי"ה לא אמר. זו דרך לגדל את התלמידים. אבל לעניות דעתי כוונתו היתה רק לתלמידים שכבר יודעים לומר סברה בעצמם. אבל תלמידים שעוד לא יודעים, עלולים להגיע לדברים לא נכונים. לתלמידים כאלו צריך לומר את הדברים עד הסוף. אבל גם אחרי הסוף, תמיד יש עוד מקום להוסיף דברים ולחדש עוד חידושים. נכון לכל אחד להשתדל להיות מחדש בתורה, ובזכות זה יזכה לכל הארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, ונוכה להגדיל תורה ולהאדיר את רצון אבינו שבשמים.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

את התורה מתוך עצמם, בלי צורך לקבלה מן החוץ. שאר בני אדם אינם כך. שאר בני אדם מבקשים "חשבונות רבים". הם אינם מחפשים ב"ש"ר ו"ת מהו רצון ה', אלא מחפשים "מה כדאי לי" ו"מה נעים לי", ולכן הם אינם מגיעים לאמת.

מספרים, ששאלו פעם סוחר אחד: "כמה הם שְׁנֵי פעמים שְׁנֵים?" ענה הסוחר: "תלוי! אם אני קונה - זה שלוש; אם אני מוכר - זה חמש"!!! זוהי דוגמא ל"חשבונות רבים"! "חשבון" אחד לקניה, ו"חשבון" אחד למכירה... כשמנהלים את החיים עם חשבונות כאלו, מתוך כוונה להגיע לתוצאות שנוחות לי, אי אפשר להגיע למדרגת "ישר". "ישר" הוא רק זה שעושה חשבון בלי נגיעות. זוהי המעלה של האבות, שנקראו "ישרים", כי חפשו בישרות מהו רצון ה'. אצל אברהם אבינו שְׁנֵי פעמים שְׁנֵים הם ארבע, לא משנה אם הוא קונה או מוכר. אם כך, הוא יכול להשיג את דרכי ה'.

חשבת, אולי מותר לומר, שלמדרגת ישרות זו שאפו ישראל להגיע בשעה שהקדימו "נעשה" ל"נשמע". חז"ל, כידוע, שבחו מאד את ישראל על הדבר הזה, שהקדימו "נעשה" ל"נשמע" (שבת פח, א). וצריך להבין: מהי באמת המעלה הגדולה בזה? אולי מותר לומר, שישראל רצו לומר בזה: רצוננו להיות בדרגת אבותינו, לדעת ולקיים את התורה מעצמנו, בלי שמיעה ("נעשה" - מעצמנו). מה שלא נצליח להשיג מעצמנו, מפני שאיננו במדרגתם של אברהם יצחק ויעקב, נקבל ע"י שמיעה ממש רבינו ("נשמע"). אבל עד כמה שנוכל, נשתדל להשיג את התורה מעצמנו¹¹. זוהי המעלה של הקדמת נעשה לנשמע, שרצו להגיע למדרגת האבות, להיות "ישרים", ולהבין את רצון ה' מעצמם. אולי מפני זה שבחו חז"ל כל כך את אמירת "נעשה ונשמע", מפני שישראל ביטאו כאן שאיפה עמוקה, להעפיל לפסגות רוחניות גבוהות, קרוב למדרגת האבות הקדושים, וכדברי חז"ל: "כל אחד ואחד מישראל חייב לומר, מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב" (תדא"ר פכ"ה; ילק"ש ואתחנן רמז תתל).

להדמות לה'

השאיפה של כל אדם צריכה להיות, שיהיה זך כמו האבות, ודבוק בה' כמו האבות. הוא לא יגיע לזה, אבל צריך לשאוף עד כמה שאפשר להיות כמו האבות. "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב". איזה הגיון יש בשאיפה כזו? וכי למעשי התנאים כבר הגעתי?! או למעשי האמוראים?! או אל מעשי הגר"א? או ה"חפץ חיים"? לא הגעתי! א"כ, לכאורה צריך היה לבקש "מתי יגיעו מעשי למעשי החפץ חיים". רק אח"כ, לכשנגיע לזה (אם נגיע), נבקש מתי יגיעו מעשי למעשי הגר"א, וכך הלאה. אבל חז"ל מלמדים אותנו שלא זו הדרך. חז"ל מלמדים אותנו, שכבר מן ההתחלה צריך לשאוף לגדלות המירבית - "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב". אם אדם ישאף להיות כאברהם יצחק ויעקב, אולי

1. איתא בגמרא: "רַעַב בַּעִיר - פּוֹר רַגְלִיךָ, שְׁנֵי אֲפָרָי, וְיָדְךָ אֲפָרָי לְגוֹר שָׁמַיִם" (ב"ק ס, ב). ומשמע, שבכלל הוראה זו ד"פור רגליך",

שמותר לצאת אפי' לחו"ל, כמו שעשה אברהם אבינו, שהרי הביאו ראייה ממנו; ואם עשה באיסור, מה הראיה משם? וכן פסק הרמב"ם, וז"ל: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ... אלא אם כן חזק שם הרעב..." (רמב"ם הלכ' מלכים פ"ה ה"ט). ומבואר שמפני הרעב מותר לצאת לחו"ל. [אלא שהרמב"ם הוסיף וכתב: "ואף על פי שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה למקום". וקשה, אם אינה מידת חסידות, איך יצא אברהם למצרים. ועי' שו"ת יחיה דעת (ח"ד סי' מ"ט ד"ה ולפי זה) מה שתייר על זה].

2. הרמב"ן כתב: "ודע, כי אברהם אבינו חָטָא חָטָא גדול בשגגה, שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו. והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה (לשבת בה, ויצא ממנה) מפני הרעב, עוֹן אָשֶׁר חָטָא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא" (רמב"ן בראשית יב, י). וכן מבואר בזה: "אמר רבי יהודה, תא חמי, כיון דנחת אברהם למצרים בלא רשו - אשתעבידו בנוי במצרים ארבע מאה שנים, דהא כתיב וירד אברהם מצרימה, ולא כתיב רד מצרים" (וזהו ח"א פא, ב). ואולם, יש מהראשונים שהקשו על הרמב"ן וחלקו עליו - עי' אברבנאל (בראשית שם) שהביא מהר"ן שהקשה עליו ונחלק עליו, וכן בפירושו רבינו יונה על מס' אבות (פ"ה ג) משמע שחולק עליו בזה.

3. ונראה ששתי האפשרויות שהזכיר הרב שליט"א באופן הקיום של מצות "ובו תִּדְבֹק", עומדות במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן. דהנה הרמב"ם כתב, שתוכן מצוה זו הוא "להדבק עם החכמים" (סהמ"צ מ"ע ר'), וכן כתב ברמזי המצוות שבתחילת הלכ' דעות (מצוה ב'): "להדבק ביודעיו", וכן פנה הלכות: "מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם... ולהתחבר להן בכל מיני חיבור" (הלכ' דעות פ"ו ה"ב). ומטרת ההדבקות בחכמים היא - "כדי שיגיע לנו בזה להדמות במעשיהם, ולהאמין הדעות האמתיות מדבריהם" (ספר המצוות מ"ע ר'). וכן כתב בהלכות: "מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם, כדי ללמוד ממעשיהם". וכן דעת החינוך בגדר מצוה זו ובמטרתה: "שנצטוונו להתחבר ולהתדבק עם חכמי התורה, כדי שנלמוד עמהם מצוותיה הנכבדות, ויורונו הדעות האמתיות פה" (ספר החינוך מצוה תל"ד). וכן בשורש המצוה כתב החינוך: "שורש המצוה - נגלה הוא: כדי שנלמוד לדעת דרכי השם" (שם). וכל זה הוא כהאופן הראשון שהזכיר כאן הרב שליט"א.

ואולם להרמב"ן גדר מצוה זו הוא אחר, ולדעתו אין תוכן מצוה זו להדבק בחכמים, אלא תוכנה הוא "להדבק בו ית'" (השגת הרמב"ן למ"ע ז'), וכפשוטו הכתוב - "ובו תִּדְבֹק" (דברים י, כ), 'וְלִדְבָקָה בּוֹ' (שם יא, כב). וכן כתב בפירושו התורה: "ולדבקה בו - היא אזהרה מאזהרות עבודה זרה, שלא תפרד מחשבתו מן השם אל אלהים אחרים... אלא לה' לבדו ועבודו בלבד ובמעשיו. ויתכן שתכלול הַדְבָקָה, לומר שתהיה זוכר ה' ואהבתו תמיד, לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו איננו עמהם, אבל הוא לפני ה'. ויתכן באנשי המעלה הזאת, שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים... תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד והנורא, ולא תפרד כוונתם מן השם" (רמב"ן דברים שם). וזהו כהדרך השנייה שהזכיר הרב שליט"א באופן קיום מצות "ובו תִּדְבֹק". והגם שמבחינה מעשית כבר אמרו חז"ל שהדרך להגיע לדבקות בה' היא ע"י שידבק בחכמים, אבל מ"מ לדעת הרמב"ן הדבקות בחכמים אינה עצם תוכן המצוה, כפי שסבר הרמב"ם, אלא היא רק "היכי תימצוי" איך לדבק בה', שע"י שהוא נדבק בחכמים, הרי הוא כאילו נדבק בה', וכמו שכתב רש"י: "ולדבקה בו - אפשר לומר כן?! והלא אש אוכלה הוא! אלא הדבק בתלמידים ובחכמים, ומעלה אני עליך כאילו נדבכת בו" (רש"י שם. ומקור דבריו בגמ' דכתובות הנזכרת כאן למעלה).

[ולפי זה יתבאר, למה מנה הרמב"ם שתי מצוות עשה - "ובו תִּדְבֹק" (מ"ע ר'), ו"בְשֵׁמוֹ תִּשָּׁבַע" (מ"ע ז') - ואילו הרמב"ן כתב דשני ענינים אלו כלולים במצוה אחת - "ובו תִּדְבֹק" (הרמב"ן בהשגתו למ"ע ז'). דוהו מפני שלהרמב"ם מצות "ובו תִּדְבֹק" ענינה להדבק בחכמים, וא"כ אין למצוה זו ולא כלום עם מצות "ובְשֵׁמוֹ תִּשָּׁבַע". אבל להרמב"ן מצות "ובו תִּדְבֹק" ענינה "להדבק בו ית' בכל מיני הדבקה" (הרמב"ן שם), וא"כ שתי המצוות ענינן אחד, גם "שיתחבר לחכמים וילמוד החכמות המועילות לאהבה את ה' ית' וללכת בדרכיו" (שם), וגם "שְׁנַשְׁבַּע בשמו לקיים מצוותיו ולהזהר מן העבירות... שתדביק נפשך אל מצוותיו ואל עבודתו, ותִּתְּנֶה אותה אליו בשכועות ואיסורים לקיים חפצו" (שם), דשני ענינים אלו הם אופנים להדבק בו ית'.

4. אמנם אחרי מדרגת הקדושה באות עוד מדרגות "רוח הקודש" ו"תחיית המתים", אבל מן המדרגות ששייכות לעבודת האדם - הקדושה היא המדרגה האחרונה.

5. עי' בשיתח השבוע שעבר (פרשת וירא).

6. ואולם עי' מהר"ל (תפארת ישראל פרק כ'), שהיה בזה הבדל מדרגה בין אברהם, ליצחק ויעקב.

7. וכך גם בתקנות חז"ל כתב ה"משך חכמה" (שמות יב, א): "מקובלים אנחנו מרבינו הגר"א, דאם כי חז"ל פירשו טעמם, בכל זאת עוד השאירו טמונים בסתר לבבם טעמים לאלפים, גדולים ורבים, אבל לא זה לאוזן המון בני ישראל". וכן מובא בשם הגר"א בספר "פאת השולחן" (סי' ב' ס"ק ל"ב), שלחז"ל היו תמיד טעמים נוספים לדבריהם, חוץ מן הטעמים שמסרו לנו.

8. היינו, שהעדיף - בעצת הנחש - להכניס את עצמו למצב של בחירה, ולא לתפקד כמכונה אוטומטית שעושה את רצון ה' בלי בחירה (עי' "מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 137 ואילך, ובשיתח הרב שליט"א לפרשת שלח תשע"ה).

9. ובאמת, מאז - באי עולם לא נבראים עוד "ישרים", אלא כמו שנאמר בתורה: "כי יצר לב האדם רע מנעריו" (בראשית ח, כא). "משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע" (רש"י שם). וכן נאמר, "עֵיִר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד" (איוב יא, יב). [ומה שאומרים בכל יום: "אֱלֹקֵי, נשמה שנתת בי טהורה היא" - זהו מצד הנשמה בעצמותה. אבל כשהיא נשלחת אל העולם התחתון, אל תוך הגוף - נותנים לה "מְלֻנָּה", הלא הוא היצר הרע. והיצר הרע מתלווה אל הנשמה משעת הלידה - "משננער לצאת ממעי אמו" - כמבואר בגמרא, שהיצר הרע ניתן באדם רק משעה שנולד - "עֵיִר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד"; "משא"כ הנשמה עצמה (בטהרתה) ניתנת באדם כבר בתחילת ההריון (עי' סנה' צא, ב)].

10. ומבואר בפירושו המיוחס לרש"י על מס' תענית (טו, א ד"ה ה"ג לא הכל), דישרים היא מדרגה גבוהה יותר מצדיקים. ועי' בסידור הגר"א בפירושו "שיח יצחק" על תפלת ר"ה ("ובכן צדיקים יראו וישמחו"), ד"צדיק" הוא המקיים את התורה, אך יש לו מלחמה פנימית, וצריך עדין לכבוש את יצרו. אבל "ישר" הוא זה שטבעו נוטה רק לטוב ולא לרע כלל, כי התגבר על יצרו לגמרי וסילקו ממנו. [ולכן רק "יִשְׂרָאֵל שְׁמָחָה" (תהלים צו, יא), אבל הצדיקים אין שמחתם שלמה, ע"ש].

11. וכעין זה כתב גם בעל "נתיבות המשפט" בספרו "נחלת יעקב" (פרשת יתרו ד"ה כל אשר דבר ה'), וז"ל: "ישראל במעמד הנבחר [מעמד הר סיני], שהיה השגתם בתכלית השלמות האפשרית, השיגו ג"כ כל התורה כאברהם, ושפיר אמרו 'נעשה' קודם ששמעו ולא נגזר עדין [עליהם לקיים התורה], כי היו משיגים גודל הכרחיותם, רק שהיו אומרים ג"כ 'ונשמע', שהיו רוצים ג"כ לשמוע, שיגזור עליהם המצוות, כדי שיהיו מצווים ועושים". הרי מבואר בדבריו, שישראל אכן הגיעו במעמד הר סיני למדרגתו של אברהם אבינו, שידעו את התורה מעצמם, ורק רצו לשמוע אותה כדי להיות מצווים ועושים, שהרי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה (קדושין לא, א).